

Felsőoktatásban résztvevő hallgatók fogyatékkal kapcsolatos hozzáállásának vizsgálata

Balogh Evelin
Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Szakszolgálat
Székhelyintézménye, Győr

I. Bevezetés

„A fogyatékoság problémája bizonytalannal egyidős magával az emberrel..., mégis a XX. század közepétől vált világméretű problémává.” (Kálmán–Könczei 2002: 30) Napjainkban a fogyatékoságot az egész emberiséget érintő jelenségek közé sorolhatjuk. A becslések szerint az emberiség 10%-a, azaz megközelítőleg 650 millió ember él valamilyen fogyatékosággal. Ezen adatok alapján az ENSZ „a világ legnagyobb kisebbségének” nyilvánította a fogyatékosággal élő személyek csoportját.

A fogyatékosággal élő személyeknek nap mint nap szembesülniük kell a társadalom okozta hátrányos megkülönböztetéssel, annak ellenére, hogy a társadalom többi tagjához képest csak egy-két megkülönböztető jegyben mások (Kálmán–Könczei 2002). A fogyatékosággal élő személynek lenni egyszerre jelent a fogyatékos társadalomhoz való tartozást és az épek világához való nem tartozást. Ez a kettőség lehet az egyik oka a fogyatékosággal élő személyekkel szemben tanúsított diszkriminációnak és stigmatizációnak. *Az általános társadalmi megítélés alapvető pillére az épek fogyatékosággal élőkhez való viszonya* (Bánfalvy 2002).

A fogyatékoság tehát leggyakrabban deficites, nem kívánatos, abnormális, értékvesztett, természetellenes állapotként értelmeződik, olyan helyzetként, amit meg kell oldani, amit normalizálni kell (Köcsei–Hernádi 2016: 178). A fentiekből fakadóan a fogyatékosággal élő személyek a munkaerőpiacon is sokoldalúan hátrányos helyzetű csoportot alkotnak (Bánfalvy 2012: 78). A fogyatékosággal élő személyek beilleszkedése azonban nem valósulhat meg a társadalom aktív részvétele nélkül (Könczei 1992). A jóléti állam feladata, hogy olyan stratégiai fejlesztéseket hajtson végre, amely segíti a termelékenység és versenyképesség növelését, azaz a munkaerőpiacon is aktív állami beavatkozásra van szükség (Castells 2006). A kérdés, hogy ebbe a döntéshozatalba mennyire vonják be a fogyatékosággal élő személyeket.

Az Alkotmány és a diszkriminációt tiltó törvények a mai napig nem vonják maguk után automatikusan a fogyatékosággal élő személyekkel szembeni diszkrimináció, stigmatizáció és negatív sztereotípiák felszámolását. Az úgynevezett „többségi társadalom” számos esetben sztereotíp, előítéletes, a nem ismerésen alapuló, gyakran bántó és kirekesztő módon viszonyul a fogyatékosággal élő emberekhez. Smith és Mackie (2004) a sztereotípiákat olyan vélekedésekként értelmezi, amelyeket az emberek úgy alakítanak ki a csoportokról, hogy összekapcsolják a jellemző tulajdonságokat és az érzelmeket a megfelelő csoportokkal. A sztereotípiák sokféle sajátosságot tartalmaznak, amelyek egyaránt lehetnek pozitívak és negatívak. A fogalmat legelőször Walter Lippmann, újságíró használta 1922-ben. „A sztereotípiákat a fejünkben lévő képnek látta... amelyek azt ábrázolják, hogy a különböző csoportok tagjai hogy néznek ki, és mivel foglalkoznak.” (Smith-Mackie 2004: 267)

A társadalom fogyatékosághoz való hozzáállása az évszázadok során folyamatosan változott (Kálmán–Könczei 2002; Kőszeghy–Parragh 2003; Závoti 2009), amelyben pozitív tendenciák tapasztalhatók, azonban a fogyatékosággal élő emberek beilleszkedését megnehezítik a közgondolkodásban lévő súlyos előítéletek és féligazságok (Kálmán–Könczei

2002). Jövőben várhatóan döntési pozícióba kerülő, jelenleg a felsőoktatásban résztvevő hallgatók lehetnek azok, akik hatással lehetnek a jövő közgondolkodásra. Gyógypedagógusként ezért fontosnak tartom megtudni, milyen ismeretekkel rendelkeznek a fogyatékoságról és a fogyatékosággal élő személyekről.

1.1. Kutatási célok

Kutatásomat az alábbi célok mentén indítottam el

- Megismerni, hogy a különböző képzési területekről érkező hallgatók miként viszonyulnak a fogyatékosággal élő személyekhez.
- Kutatásom során szerettem volna választ kapni arra, hogy főiskolai és egyetemi hallgatók milyen előzetes ismeretekkel rendelkeznek a fogyatékoságot illetően.
- Megismerni a hallgatók viselkedéses reakcióját a fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatosan.
- Képet kapni arról, hogy mennyire elfogadóak az egyének a fogyatékosággal élő társaikkal szemben.

1.2. Hipotézisek

- Azok hallgatók rendelkeznek pozitívabb attitűddel a fogyatékosággal élő személyek elfogadásával kapcsolatban, mint akik családjukban találkoznak fogyatékosággal élő személlyel.
- A legtöbben iskolai keretek között, tanulmányaik végzése során találkoznak fogyatékosággal élő személlyel.
- Az érzékszervi, valamint a testi-mozgásszervi fogyatékosággal élő emberekkel jóval elfogadóbbak, mint például az értelmi fogyatékosággal vagy autizmussal élő személyekkel szemben.

2. Vizsgálat bemutatása

Az általam vizsgált mintában 105 fő vett részt, akiknek a 3/4-e nő volt. A kitöltők átlag életkora 21 év volt. Kutatásomba a hallgatókat kilenc felsőoktatási intézményből tudtam bevonni. A kitöltők 8 különböző képzési területen tanulnak. A kutatásban résztvevő személyek legnagyobb része pedagógusképzésben vesz részt, de nem gyógypedagógus hallgató. Ennek oka, hogy azt feltételezem, hogy a gyógypedagógus hallgatók elfogadóbbak a fogyatékosággal élő személyekkel.

Az egyik leggyakrabban előforduló írásbeli kikérdezési formát, a kérdőívet választottam. Előnye, hogy gazdaságos, rövid időn belül sok adat gyűjthető vele, anonim, könnyű elemezni. A kiváló kérdőíves felmérés ismérve a megfelelő, gondos előkészítés, a kérdőív kipróbálása és az értékelhetősége (Falus 2004).

A kérdéseket az elméleti háttér és az önálló gondolataim, elképzeléseim alapján állítottam össze. A kérdések között túlnyomórészt zárt kérdések találhatóak, de néhány esetben nyitott kérdést is alkalmaztam. A nyitott kérdések során a kitöltőnek alkalma nyílik az önálló véleményének kifejtésére.

A kérdéssort papír alapúan és online formában is elkészítettem. Az online kérdőívet különböző internetes egyetemi csoportokban elérhetővé tettem és kértem a tagokat, hogy kitöltésükkel segítsék a munkámat.

Kérdőívem 26 kérdésből áll. Az első 7 item a szociodemográfiai adatok gyűjtésére szolgál. Az attitűdkutatások mintájára 3 kérdéskört különítettem el. Az első kérdéscsoport a hallgatók előzetes tudását kívánja felmérni a fogyatékoságról. A második kérdéscsoport a viselkedéses reakciót, a harmadik pedig az elfogadást vizsgálja. Az utolsó kérdés során a hallgatók megoszthatták egyéb véleményüket, észrevételeiket a témával kapcsolatban.

Tanulmányom rendelkezik egy participatív kutatási szállal is, mivel a vizsgálat során kapott eredményeket egy érintett személy interpretálta. A participatív kutatás hazánkban nem rendelkezik jelentős hagyománnyal, ritkán alkalmazzák. A módszer felettébb újszerű, módszertanilag nehezített és nem rendelkezik előre kidolgozott sémákkal. A participatív kutatásokban olyan személyek is részt vesznek szakértőként, akik közvetlenül érintettek a kutatás témájában. Az érintett személyek bevonás különböző mértékű és különböző módszerek alkalmazásával valósulhat meg. A participatív kutatási módszer fontos tényezője, hogy hatalommal ruházza fel az elnyomott csoportokhoz tartozó személyeket az által, hogy aktívan részt vesznek a vizsgálatban. Az érintett személyek a kutatás során saját életük szakértőiként jelennek meg, valamint egyenrangú félként vesznek részt a kutatói végzettséggel rendelkező szakemberekkel közösen. Ebben a kutatási formában elengedhetetlenek a társas viszonyok, valamint a kutatók közötti kapcsolat és a kölcsönös elköteleződés (Heiszer–Katona–Sándor–Schnellbach–Sikó 2014).

Szerettem volna megtudni, hogy a kutatásaim eredményeiről egy érintett személy miként vélekedik, mennyire tartja reálisnak azt a képet, amelyet a válaszadók adtak önmagukról. Nyílt struktúrált interjú keretében egy érintett személy interpretálta kutatásom eredményeit.

3. Eredmények

3.1. Előzetes tudás

Az első nyitott kérdésem azt kívánta felmérni, hogy a fogyatékossgal élő személyek elsősorban milyen gondolatokat ébresztenek a hallgatókban. A kérdés nagyon megosztotta a válaszadókat. Egyaránt érkeztek negatív és pozitív töltetű válaszok is. Azonban a válaszadók közül a legtöbben még mindig sajnálattal és szomorúsággal tekintenek a fogyatékossgal élőkre. A kérdőív kitöltőinek egy része felismeri, hogy fontos a társadalom pozitív (elfogadó) attitűdje a fogyatékossgal élő személyek iránt.

A fogyatékossgal fogalmának meghatározásakor a válaszadók nagyon hasonlóan fogalmazták meg a fogyatékossgal definícióját. A kapott válaszok alapján három különböző csoportot különítettem a fogyatékossgal meghatározását illetően. A válaszadók a fogyatékossgalot jellemzően testi és/vagy szellemi hiányosságként, esetenként pedig valamilyen képességbeli hiányosságként értelmezik. Mindemellett egyesek a fogyatékossgal eredetét tekintve megkülönböztetnek veleszületett- vagy szerzett fogyatékossgalot. Az eredményekből arra következtethetünk, hogy a kutatás résztvevői rendelkeznek valamilyen tudással a fogyatékossgalot illetően, azonban ez korántsem szakszerű. Az előző két kérdésre kapott visszajelzések alapján úgy gondolom, hogy a hallgatók többsége a fogyatékossgal élő személyekre úgy tekint, mint akik valamilyen oknál fogva bizonyos területeken olyan hiányt vagy hátrányt szenvednek, amely korlátozza az egyén társadalmi szerepvállalását (Könczei-Hernádi 2011).

A válaszadók jelentős többségének, 86 főnek (82%) volt már valamilyen személyes kapcsolata/élménye fogyatékossgal élő személyekkel. 19 személy (18%) még nem rendelkezik saját tapasztalattal, a fogyatékossgal élőkről. A minta alapján a hallgatók nagy része találkozott fogyatékossgal élő személlyel. Ebből kifolyólag feltételezhető, hogy rendelkeznek némi előzetes tudással a fogyatékos társadalmat illetően.

A hallgatók 58%-nak (50fő) iskolai keretek között nyílt alkalma fogyatékossgal élő személyekkel találkozni. A válaszadók 52%-nak (45 fő) ismeretségi körében, 28%-nak (24 fő) pedig a családjában van olyan személy, aki valamilyen fogyatékossgal él. 14 személy (16%) egyéb keretek között (is) – lakóhelyen, tömegközlekedési eszközön, önkéntes munka, iskolai gyakorlat vagy valamilyen rendezvény során – került kapcsolatba fogyatékossgal élővel. Az integrációból kifolyólag a hallgatók leggyakrabban iskolai keretek között találkoznak

fogyatékosággal élő személyekkel. Ez az adat igazolja azt a tényt, hogy az integráció egyik legmeghatározóbb színtere az oktatás.

Feltételezésem szerint a válaszadók nincsenek pontosan tisztában az egyes fogyatékosági kategóriákkal, ezért olyan tanulási problémákat is az értelmi fogyatékoság kategóriába sorolnak, amelyek a gyógypedagógus szakma szerint nem tekinthetők annak. A legtöbb hallgató, 57 fő (66%) értelmi fogyatékos személlyel, valamint 55 fő (64%) mozgássérült személlyel került már valamilyen kapcsolatba. Autizmussal élővel 36 főnek (42%), hallássérült személlyel 35 főnek (41%), látássérült személlyel 34 főnek (40%) és beszéd fogyatékos személlyel 29 főnek (34%) van személyes tapasztalata. A válaszadók közül 4 fő (5%) egyéb fogyatékoság típusát is megjelölt. Ezek a következők voltak: Down-szindróma, epilepszia, kisagyúság, súlyos és tartós betegségek. A hallgatók által egyéb kategóriába sorolt fogyatékoságtípusok tükrözik, hogy milyen sok téves információval rendelkezik a fogyatékoság fogalmát és típusát tekintve. Fontos lenne tudatosítani a társadalom tagjai számára a fogyatékoság definícióját.

3.2. Viselkedéses reakció

A második kérdéscsoport a válaszadók viselkedéses reakcióját vizsgálja különböző szituációkban (az attitűd viselkedéses összetevője). Az itt szereplő kérdések arra keresik a választ, hogy a hallgatók hogyan viselkednének fogyatékosággal élő személyekkel való találkozáskor (pl. mennyire lennének segítőkészek).

A viselkedéses reakciót mérő kérdéscsoport első kérdése azt kívánta mérni, hogy mennyire lennének segítőkészek a hallgatók, ha látássérült személlyel találkozónának az utcán. A felmérésben résztvevők négy válaszlehetőség közül választhattak, ezek a következők voltak: mindenképpen igen, inkább igen, inkább nem és egyáltalán nem. A kitöltők közül 68 fő (65%) mindenképpen segítene látássérült személynek a tájékozódásban. 37 fő (35%) kérdésemre az inkább igen választ adta. A hallgatók egyértelműen pozitív visszajelzést adtak, mindnyájan az érintett személy segítségére sietnének. Több hallgató megjegyezte, hogy csak abban az esetben segítene látássérült társának, ha úgy látja, hogy az támogatásra szorul. Mindenképpen pozitívnak tartom, hogy a válaszadók segítőkészek lennének a fogyatékosággal élő társaikkal, azonban ez nem igazolható teljes mértékben, mert a vizsgálat valós élethelyzetben nem történt meg. Más az, amit az emberek bizonyos szituációkban a saját viselkedésüket illetően gondolnak, illetve más, ahogy aztán egy valós helyzetben cselekednek. Zimbardo kísérleteinek (például a börtönkísérlet) eredményei is arra utalnak, hogy a résztvevők inherens személyiségi adottságaival ellentétben az adott szituáció az, ami meghatározza viselkedésüket.

A hallgatók a látássérült személyekhez hasonlóan a mozgássérült emberekhez is pozitívan viszonyulnak. A legtöbb kitöltő, 62 fő (59%) mindenképpen, míg 40 fő (38%) inkább segítene egy mozgássérült személynek a közlekedésben. Csupán 3 főtől (3%) érkezett inkább nemleges válasz, teljes mértékben senki sem zárkózik el a segítségnyújtástól.

Az általam bevont érintett személy tapasztalatai megerősítik a kapott pozitív eredményeket. „*Nekem jók a tapasztalataim. Százból egy ember mondta, azt, hogy nem ér rá, sietek. Mert hát én kértem...*” Interjúalanyom kiemelte, hogy a fogyatékosággal élő személyek is nagyban befolyásolják azt, hogy mennyire segítőkész a társadalom. „*Sajnos vannak olyanok, akik barátságatlanok a segítőkész emberrel. Aztán legközelebb a segítőkész ember lehet, hogy átnéz majd a sérült emberen, akinek lehet, éppen kellene segítséget nyújtani, de az meg nem tud segítséget kérni, mert ahogyan az előbb is mondtam sokan nem tudnak segítséget kérni.*”

Kérdésemre, melyre arra irányult, hogy milyen érzéseket váltana ki bennük, ha fogyatékosággal élő személlyel találkozna, a legtöbb hallgatótól inkább negatív válasz érkezett. A kitöltőkből negatív érzéseket váltana ki a személyes találkozás. A legtöbb válaszadó

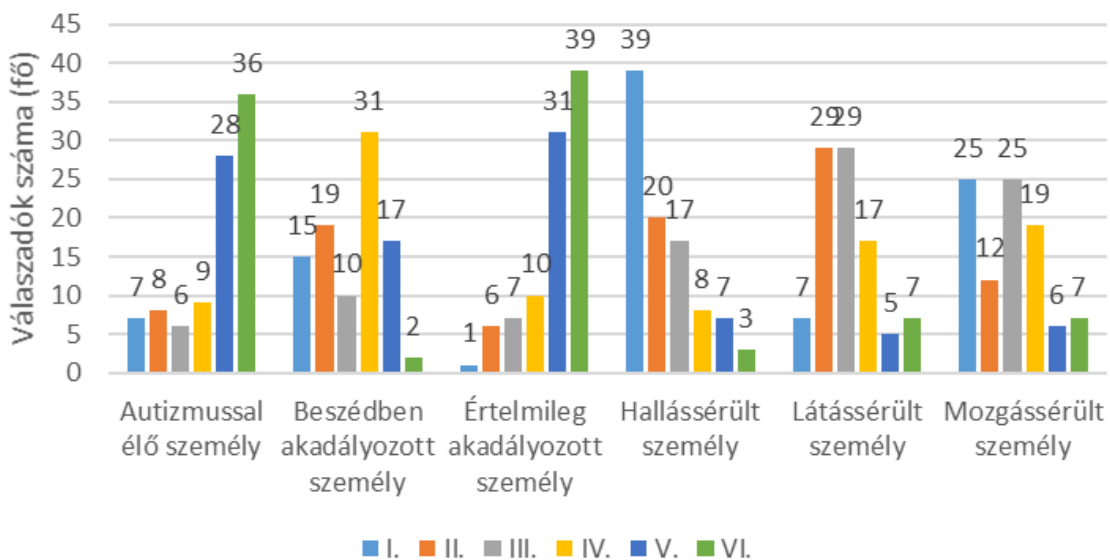
sajnálatot és szomorúságot érez fogyatékosággal élő embertársaival szemben. Azonban sokak empátiával és segítőkész szándékkal fordulnának feléjük abban az esetben, ha találkozásra kerülne sor. A kapott válaszok alapján csak kevés esetben fordul elő, hogy a fogyatékosággal élő személyektől tartanak, félnek tőlük. Többen szorongának, feszélyezve éreznék magukat a jelenlétükben. Interjúalanyom a fenti kérdésre érkezett válaszok eredményeiről véleményét röviden így foglalta össze: „Attól függ, hogy milyen a sérült embernek a hozzáállása. A hallgatókat érdekli a téma, de úgy kell előadni. A gyógypedagógus hallgatók érdeklődők is és elfogadók is, hiszen ők ezt választották, ez lesz a munkájuk.”

3.3. Elfogadás

A harmadik kérdéscsoport segítségével arra kerestem a választ, hogy a hallgatók milyen mértékben tudnának vállalni különféle társas helyzeteket fogyatékosággal élő személyekkel. A feladat során a hallgatóknak rangsorolniuk kellett, hogy a különböző szintű és minőségű társas helyzeteket (pl. szomszédság, munkakapcsolat, párkapcsolat, gyermek iskolába járása) mely fogyatékoság típus esetében tudnák felvállalni.

A kérdésre, mely arra irányult hogyan viszonyulnának fogyatékosággal élő szomszédjukhoz, a kapott válaszok alapján a hallgatókat nem zavarná, ha szomszédjukban fogyatékosággal élő személy élne (45% és 42%). Azonban 14 fő (13%) inkább nem látná előszeretettel szomszédságában őket. Meglepve tapasztaltam, hogy mindannyian nők. A többi választ illetően nem találtam érdemi eltérést a két nem között.

Az általam megkérdezett fogyatékosággal élő személy az alábbi példával erősítette meg ezt a pozitív hozzáállást, amelyet a kérdésekre kapott válaszok tanúsítanak. „Engem se néznek le... békésen élünk egymás mellett. ... én is ki szoktam nyitni az ajtót, mert gurulok a lépcsőház ajtóhoz kinyitom neki, ugyanúgy engem is beengednek. Igazából konfliktusunk nincsen.”

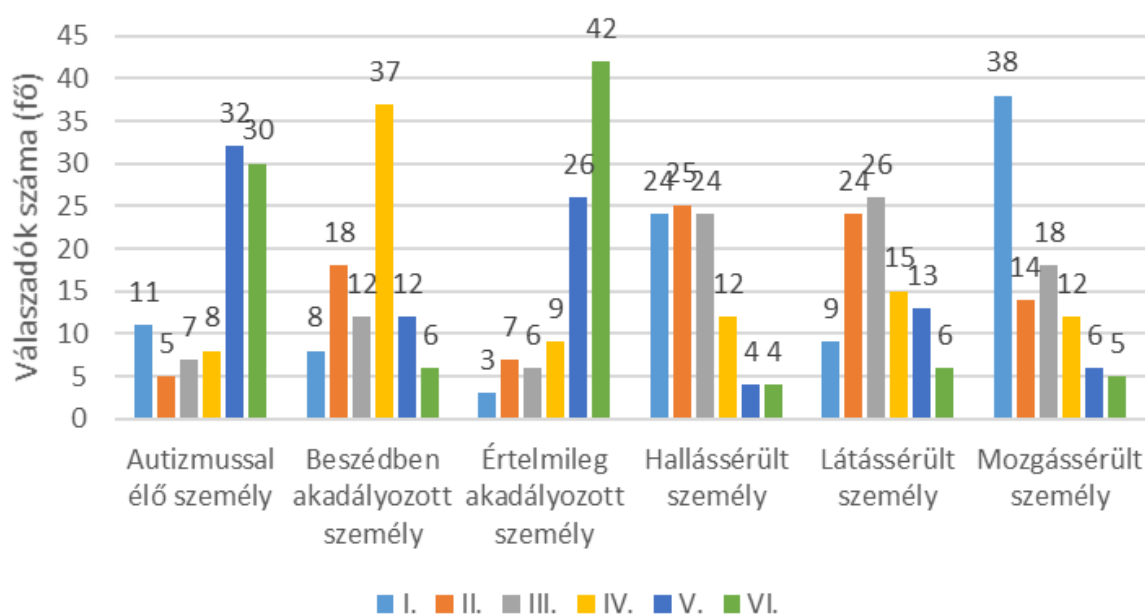
1. sz. ábra: Fogyatékoságtípusok rangsorolása szomszédság szempontjából (Saját szerkesztés)

Amint az 1. sz. ábra is mutatja a válaszadók az érzékszervi fogyatékosággal élő személyeket szívesebben fogadják, mint azokat, akik autizmussal vagy értelmi fogyatékosággal élnek. Ennél a kérdésnél 11 hallgató nem adott választ, mint utóbb kiderült (a kérdőív utolsó kérdése: a kérdőívvel kapcsolatos egyéb megjegyzésekben) ezt azzal indokolták, hogy nem kívánnak különbséget tenni a különböző fogyatékosági típusal élő személyek között.

A mai oktatási gyakorlatban egyre elterjedtebb az integráció, azonban fontos kérdés, hogy ezzel a szemlélettel a szülők mennyire tudnak azonosulni.

A hallgatók attitűdje ebben az esetben is inkább pozitív képet mutat. Azonban 11% ha választhatna inkább fogyatékossgal élő gyermekeket nem integráló intézmény mellett döntene gyermeke iskoláztatását illetően. A kitöltők 6%-a teljes mértékben elzárkózik az együttnevelés bármilyen fajtájától. Egy hallgató az integráció teljes elutasítását a következőképpen indokolta.

„Sajnálatos módon, sok helyen kerül kapcsolatba egy egészséges gyermek és egy értelmi fogyatékos, amit azért nem tartok csak jónak, mert a beteg gyerek látja, hogy miről marad le, hogy ő kevesebb, ami persze nem igaz.” (22 éves nő)

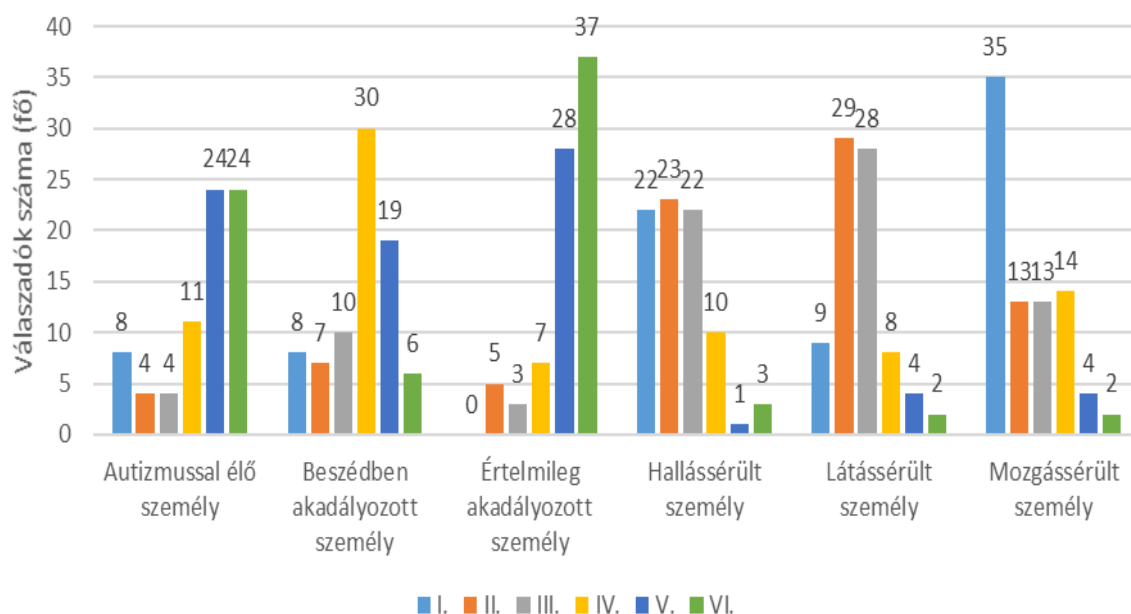
2. sz. ábra: Fogyatékossgátípusok rangsorolása az együttnevelés szempontjából (Saját szerkesztés)

A következő kérdésnél azt vizsgáltam, hogy a hallgatók leendő gyermekük iskolatársaként mely fogyatékossgátípussal élő gyermeket fogadnák el. A legtöbben (38 fő) a mozgássérült iskolatársat fogadnák el a legkönnyebben. A rangsorban ezt követően a hallássérült tanulók következtek (24 fő), majd az autizmussal élő tanulók. Végül a látássérült (9 fő) és a beszédben akadályozott (8 fő) tanulót látna legszívesebben gyermeke iskolatársaként. Ebben az esetben is a legtöbben (42 fő) az értelmileg akadályozott tanulókat sorolták az utolsó helyre. A válaszadók ebben az esetben is az érzékszervi fogyatékossgal élő tanulókat fogadnák legszívesebben gyermekük osztálytársaként. A kérdésemre 12 hallgatótól nem érkezett válasz, melyet az utolsó kérdésben (kérdőív 20.) az alábbi módon magyaráztak. Van, aki nem kíván különbséget tenni a fogyatékossgátípusok között, mivel minden fogyatékossgal élő gyermeket szívesen látna gyermeke iskolatársaként. Továbbá előfordult olyan személy is, aki azért nem rangsorolt, mert teljes mértékben elutasítja az integráció mindennemű formáját.

A Központi Statisztikai hivatal 2016-os adatai szerint 408 ezer fogyatékossgal élő személy él Magyarországon. A fogyatékossgal élő személyek egy része „közgazdasági szempontból minőségileg ugyanolyan munkavállalók, mint az egyéb munkavállalók” (Bánfalvy 2012: 80), ezért elméletileg nem okozhatna problémát bekapcsolódniuk a munka világába. Azonban napjainkban az elhelyezkedésük korlátozott, az alacsony iskolai végzettségük kedvezőtlenül befolyásolja munkaerőpiaci versenyképességüket (Laoues–Czibalmos–Müller–Bácsné 2019).

Felvetődik a kérdés, hogy a társadalmi szemlélet mennyire befolyásolja a fogyatékossgal élő emberek munkavállalását. Céлом volt felmérni, hogy a hallgatók hogyan viszonyulnának fogyatékossgal élő kollégáikhoz.

A kapott eredmények szerint a legtöbb hallgató 42 fő (40%) inkább szívesen fogadná, ha munkakapcsolatba kerülne fogyatékossgal élő személlyel. 33 fő (31%) mindenképpen pozitívan fogadna fogyatékossgal élő embert kollégaként. A kitöltők közül 19 fő (18%) inkább nem szívesen, míg 1 fő (1%) egyáltalán nem örülne, ha fogyatékossgal élő személlyel kellene együtt dolgoznia. 10 fő (10%) nem tudja, hogy mennyire fogadna szívesen munkatársként egy fogyatékossgal élő személyt.

3. sz. ábra: Fogyatékossgátípusok rangsorolása munkakapcsolat szempontjából (Saját szerkesztés)

A legtöbb hallgató (35 fő) legszívesebben mozgássérült személlyel dolgozna együtt. 22 fő hallássérült, 9 fő látássérült, 8-8 fő pedig autista és beszédben akadályozott személlyel kerülne legszívesebben kollegiális viszonyba. Értelmileg akadályozott személyt egy esetben sem jelöltek a rangsor elején. Ebből kifolyólag a legtöbben, 37 fő az értelmi fogyatékossgal élő személyekkel kerülne legkevésbé szívesen munkakapcsolatba. Az előzőekhez hasonlóan őket követik az autista személyek (24 fő). 6 fő a beszédben akadályozott, 3 fő a hallás sérült, 2-2 fő a látássérült és a mozgássérült személyeket sorolta utolsó helyre. Ebben a kérdésben 25 fő nem rangsorolt. Ennek okát az utolsó kérdésben azzal magyarázták, hogy nem kívánnak különbséget tenni a különböző fogyatékossgal élő személyek között. Esetleg nem szívesen, vagy egyáltalán nem örülnének, ha fogyatékossgal élő személlyel kellene együtt dolgozniuk.

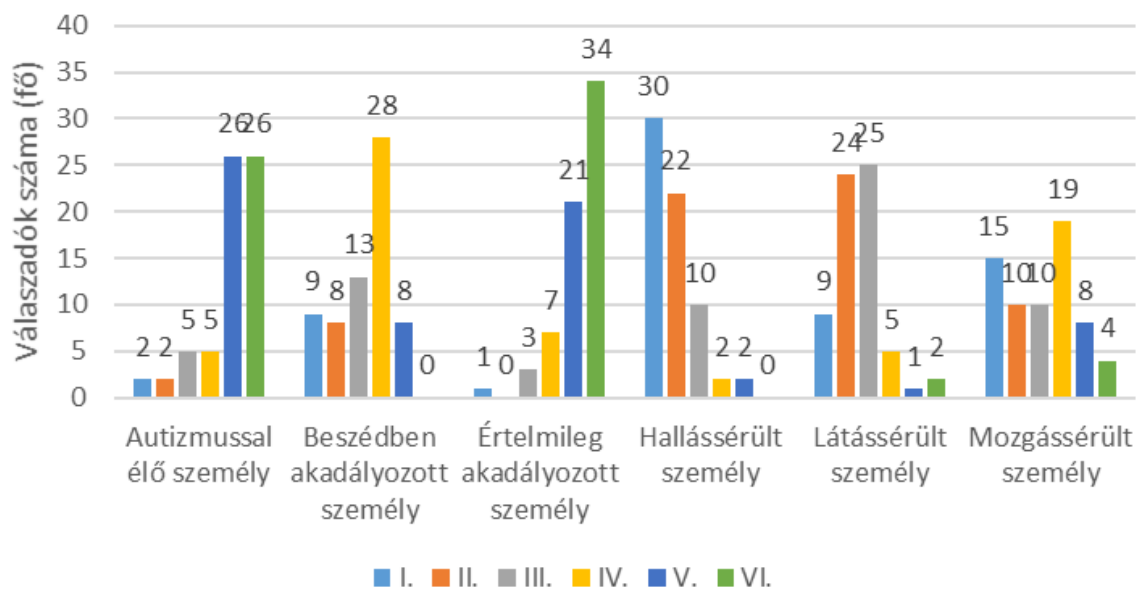
Az eredmények tekintetében ebben a kérdésben is elmondható, hogy a válaszadók az érzékszervi fogyatékossgal élő személyekkel szemben elfogadóbbak, mint az értelmi akadályozott vagy autista társaikkal szemben.

Végül a fogyatékossgal élő személlyel történő párkapcsolat felvállalását vizsgáltam. Ez a döntés jelentős hatással lehet az egyén életére, mert ha a családja és társas környezete nem elfogadó attitűdökkel rendelkezik, akkor az megnehezítheti a környezete részéről a párkapcsolatuk elfogadását, amely akadályozhatja a boldog és tartós közös életet. Amennyiben a fogyatékossgal kialakulásának háttérében örökletes tényezők állnak lehetséges, hogy a leendő gyermekeik is fogyatékossgal élnek majd.

A kutatásban résztvevő hallgatók majd fele (47%) inkább nem létesítene párkapcsolatot valamilyen fogyatékossgal élő személlyel. 20 személy (19%) a „nem tudom” válaszlehetőséget jelölte. 16 fő (15%) teljesen biztos abban, hogy egyáltalán nem létesítene párkapcsolatot olyan személlyel, aki valamilyen fogyatékossgal él. A válaszadók közül 15 fő (14%) inkább igen, míg csupán csak 5 fő (5%) biztos abban, hogy mindenképpen létesítene párkapcsolatot olyan személlyel, aki fogyatékossgal él. A mindenképpen igennel válaszoló hallgatók közül 2-2 fő családjában vagy ismeretségi körében van érintett személy. 1 fő pedig semmiféle személyes tapasztalattal nem rendelkezik a fogyatékossgal élőkről.

Ezen eredmények tükrözik azon feltételezésemet, hogy a válaszadók között azok a személyek, akik a családi vagy ismeretségi kör keretében találkoznak fogyatékossgal élőkkel elfogadóbbak, mint azon társaik, akik egyáltalán nem vagy nem ennyire személyes tapasztalatokkal rendelkeznek. Ennél a kérdésnél megjelenik, hogy a közvetettebb/távolabbi kapcsolatok, mint a szomszédság és a gyermekek osztálybeli integrációja az egyén számára elfogadható, azonban a közelebbi/intim kapcsolat gondolata jelentős elutasítást von maga után.

Interjúalanyomat egyáltalán nem lepték meg ezek az eredmények. Kiemelte, hogy gyakran az a probléma, hogy a társadalom tagjai nincsenek tisztában azzal, hogy mivel jár, ha valaki bármilyen típusú fogyatékossgal rendelkezik. „Vannak olyan emberek is, akik esetleg nincsenek tisztában azzal, hogy milyen egy mozgássérült. Mert van, aki azt mondja, hogy mert nyugős, meg gyógyszert szed, meg beteges meg hasonló, van, aki így viszonyult hozzá.” A párkapcsolati témáról összességében így fogalmaz: „De az a helyzet, hogy sokan úgy is gondolkodnak róla, hogy túl macerás, most esetleg betenni a kerekesszéket, segíteni neki és hát sajnos többen vannak, akik így azt mondják, hogy inkább nem.”

4. sz. ábra: Fogyatékossgatípusok rangsorolása párkapcsolat szempontjából (Saját szerkesztés)

Összesen 66 hallgató létesítene párkapcsolatot valamilyen fogyatékossgal élő személlyel. 39 kitöltőtől nem érkezett válasz a kérdésekre, melynek oka, hogy 16 fő egyáltalán nem, míg 20 személy nem tudja, hogy alakítana-e ki párkapcsolatot valamilyen fogyatékossgal élővel.

A válaszadók közül a legtöbben, 30 fő hallássérült személlyel vállalna legszívesebben párkapcsolatot. 16 fő mozgássérült személlyel, 9-9 fő mozgássérült és beszédben akadályozott egyénnel fogvatna intim kapcsolatot. A válaszadók ebben az esetben is értelmileg akadályozott

(34 fő) és autista személlyel (26 fő) kívánnának a legkevésbé párkapcsolatban élni. Ebben a kérdésben a beszédben akadályozott és hallássérült egyéneket egyetlen hallgató sem sorolta utolsó helyre.

Az utolsó kérdés során a kitöltők megoszthatták egyéb véleményüket, észrevételeiket a témával kapcsolatban, összesen 20 főtől érkezett megjegyzés. Több, a pedagógus képzésben résztvevő hallgató jelezte, hogy a tanulmányaik során nem kapnak megfelelő felkészítést a különböző fogyatékos típusokkal élő gyermekek nevelésére és oktatására. Leendő tanítók, óvodapedagógusok már a képzésük során felismerik, hogy ez a sikeres integráció érdekében elengedhetetlen lenne.

Számos hallgató kiemelte, hogy szükség van a társadalom szerepvállalására a fogyatékos személyek társadalmi beilleszkedéséhez: „*Véleményem szerint sokkal nyitottabbnak kellene lennünk ebben a témában, és a többet kéne nyitnunk az ilyen emberek felé, de nem sajnálattal, hanem egyenrangú félként.*”

Néhány hallgató a válaszaik alapján úgy véli, hogy a fogyatékossgal élő személyek pozitív tulajdonságokkal rendelkeznek, például: „*A fogyatékossgal élő embereknek tisztább a szívük-lelkük, mint az egészséges embereké!*”

4. Összegzés

Kutatásomban kilenc magyarországi felsőoktatási intézmény összesen százöt hallgatója vett részt. Célom volt a főiskolai és egyetemi hallgatók előzetes ismereteiknek, viselkedéses reakciójuknak és elfogadásuknak a feltárása, illetve összehasonlítása a fogyatékossgal élő személyekről.

Az általam megfogalmazott hipotézisek teljesülését a következőképpen értékelem a vizsgálatom eredményeink segítségével.

- *Azok hallgatók rendelkeznek pozitívabb attitűddel a fogyatékossgal élő személyek elfogadásával kapcsolatban, mint akik családjukban találkoznak fogyatékossgal élő személlyel.*

A hipotézis részben igazolódott. Feltételezésemet az általam készített kérdőíves vizsgálat alátámasztja. Azok a hallgatók, akik családjukban találkoznak fogyatékossgal élő személlyel lehetőségük van testközelből, akár napi szinten megtapasztalni a fogyatékossgal élő személyt. Ezzel szemben, azok a válaszadók, akik egyáltalán nem, vagy kevésbé személyes közegben találkoznak fogyatékossgal élő emberekkel, kevesebb információval rendelkeznek a fogyatékossgal élő személyekről.

A kutatásom eredményei alapján azok a hallgatók, akiknek a családjában él fogyatékossgal élő személy, összességében elfogadóbbak, mint azok, akik nem rendelkeznek ennyire személyes kapcsolatokkal. Azonban a feltétel nélküli elfogadás nem egyforma mértékű a vizsgálat területeken, mint például a párkapcsolat és munkakapcsolat esetében, ahol már elutasító válaszok is megjelentek.

Az általam vizsgált populációban a fogyatékossgal családi közegben találkozó egyének egy pozitívabb, elfogadóbb attitűddel rendelkeznek a fogyatékossgal élő személyekről. Ezzel a konklúzióval az interjú alanyom egyet ért. „*Hogyne, ez természetes, főleg ha úgy nőnek fel, hogy van mozgássérült, vagy bármilyen sérült a családban. Természetes. Mert tényleg fiam, lányom, ha úgy alakulna, hogy találkozná az utcán kerekesszékesel, vagy bárkivel, akkor tudná, hogyan kell segíteni neki.*”

- *A legtöbben iskolai keretek között, tanulmányaik végzése során találkoznak fogyatékossgal élő személlyel.*

A társadalom tagjainak attitűdjét a fogyatékossgal élő személyekről nagymértékben befolyásolja, hogy milyen előzetes ismeretekkel, tapasztalatokkal rendelkeznek a

fogyatékoságról. Ennek okán az általam kimunkált kérdőív egy kérdéscsoportja azt hivatott mérni, hogy a válaszadók milyen előzetes tudással és tapasztalatokkal rendelkeznek a fogyatékoságról és a fogyatékosággal élő emberekről.

A feltételezésem, mely szerint a legtöbb válaszadó iskolai keretek között találkozott fogyatékosággal élő személlyel beigazolódtott. A mai oktatási gyakorlatban egyre elterjedtebb az integráció, így értelemszerű, hogy a legtöbben az iskolában, vagy esetleg már az óvodában együtt tanultak/nevelkedtek valamilyen fogyatékoságtípusba tartozó társukkal. Az integráló oktatás egyik célja, hogy a gyermekek találkozzanak, megismerkedjenek és tapasztalatokat szerezzenek a fogyatékosággal élő társaikról. Az integráció segíthet megszüntetni a stigmatizálást és diszkriminálást, valamint elfogadóvá, toleránssá neveli mindkét csoportba tartozó gyermekeket. Az integráció megfelelő formájával a többségi tanulók megtapasztalhatják, a különbözőséget, a segítségnyújtást, megtanulhatják elfogadni, hogy csupán abban különbözünk egymástól, hogy mások az erősségeink és a gyengeségeink. Ezen kutatási eredmények tekintetében elmondható, hogy a fogyatékosággal élők társadalmi beilleszkedésének legmeghatározóbb színtere az oktatás.

- *Az érzékszervi, valamint a testi-mozgásszervi fogyatékosággal élő személyekkel elfogadóbbak.*

Hipotézisemet a szakirodalom és az általam végzett kérdőíves vizsgálat is alátámasztja. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a kutatás résztvevői közül a legtöbben a hallás-, látás- és mozgássérült személyekkel viselkednek a legelfogadóbban. Ezt az állítást az elfogadást vizsgáló kérdésekre kapott válaszok igazolják.

Mindenképpen megjegyzendő, hogy az autizmussal és értelmi fogyatékosággal élő személyeket fogadják el a legkevésbé válaszadók, az érzékszervi és a testi-mozgásszervi fogyatékosággal élő személyekkel a legelfogadóbbak. Mozgássérült személyeket az iskoláztatás és munkakapcsolati kérdésben preferálják a leginkább. A szomszédi viszony és a párkapcsolat tekintetében azonban a hallássérült személyeket fogadnák a kitöltők a legszívesebben. Ebből következik, hogy érzékszervi fogyatékoság típusok közül a látássérült személyeket kevésbé fogadják el, mint például a hallássérült embereket. Azonban a kapott válaszok alapján az is egyértelművé vált, hogy az értelmi fogyatékosággal és az autizmussal élő személyekkel a legkevésbé elfogadóak a kitöltők.

A megkérdezettek jelentős hányada (82%) rendelkezik valamilyen személyes élménnyel/tapasztalattal a fogyatékoságról, vagy fogyatékosággal élő személyről. Ebből kifolyólag az biztosan állítható, hogy az általam vizsgált populáció tagjai rendelkeznek valamilyen tudással a fogyatékoságot illetően, azonban ez a tudás korántsem megfelelő. A legtöbben (58%) iskolai keretek között kerültek kapcsolatba érintett személlyel, így fontos kiemelni az oktatás el nem hanyagolható szerepét a fogyatékosággal élő személyek társadalmi beilleszkedését illetően.

A viselkedéses reakciót mérő kérdésekre kapott válaszok alapján az általam vizsgált populációról egy nagyon pozitív kép írható le (a kérdésekre átlagosan 98,5%-ban válaszoltak, hogy segítenének). A válaszadók saját bevallásuk szerint segítőkészek lennének a fogyatékosággal élő társaikkal, azonban ez nem igazolható teljes mértékben, ugyanis a vizsgálat valós élethelyzetben nem történt meg.

Az elfogadást vizsgáló kérdésekben egyértelműen kirajzolódik, hogy bizonyos élethelyzetekben, -mint például a szomszédság, iskoláztatás- a kutatás résztvevői egészen elfogadóak (a kérdésekre átlagosan 42,5%-ban érkezett elfogadó válasz). Azonban a párkapcsolat kérdésében jelentős elutasítást tapasztaltam (62%- inkább nem vagy egyáltalán nem). Munkakapcsolat esetén a hallgatók közel háromnegyede (71%) elfogadó.

Irodalom

- Bánfaly Cs. 2012. *Gyógypedagógiai szociológia*. Budapest: ELTE BGGYK.
- Castells, M. 2006. *Az identitás hatalma*. Budapest: Gondolat.
- Falus I. 2004. *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.
- Heiszer K.–Katona V.–Sándor A.–Schnellbach M.–Sikó D. 2014. Az inkluzív kutatási módszerek meta-szintű vizsgálata. *Neveléstudomány* 3: 53–67.
- Kálmán Zs.–Könczei Gy. 2002. *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Könczei Gy. 1992. *Fogyatékosok a társadalomban*. Budapest: Gondolat.
- Könczei Gy.–Hernádi I. 2011. A fogyatékoságtudomány fő fogalma és annak változásai. In: Nagy Z. (szerk.): *Az Akadályozott és Az egészségkárosodott emberek élethelyzete Magyarországon Kutatási eredmények a TÁMOP 5.4.1 projekt kutatási pillérében*.
- Könczei Gy.–Hernádi I. 2016. *Az esélyegyenlőségtől a Taigetoszig? A fogyatékoságtudományi eredmények a „másik oldal” megértéséhez*. Budapest: L’Harmattan Kiadó.
- Kőszeghy M.–Parragh Sz. 2003. „nem voltak fogyatékosok a történelemben...” A fogyatékoság jelensége a történettudományban. In: Zászkaliczky P.–Verdes T. (szerk.): *Tágabb értelemben vett gyógypedagógia. A fogyatékoság jelensége a pedagógia határtudományaiban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 513–536.
- Laoues-Czimbalmos N.–Müller A.–Bácsné Bába É. 2019. A magyar ép és fogyatékosággal élő fiatalok munkaerőpiaci helyzetének összehasonlító elemzése. *Studia Mundi – Economica* http://real.mtak.hu/98074/1/studia_mundi_vol_6_no_1_5.pdf (Letöltve: 2020.03.09.)
- Smith, E. R.–Mackie, D. M. 2004. *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Závoti J. 2009. *A fogyatékosággal élők társadalmi integrációja a képzés, a foglalkoztatás és a rehabilitáció összehangolásával a hazai viszonyok és az Európai Unió elvárások függvényében*. (doktori (PhD) értekezés) http://www.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/ktk/Kepzes_doktori/2010/2010_ZavotiJ_ozsefne_d.pdf (Letöltve: 2020.04.09.)